

## LOKALNA POVIJEST – TEMELJ IZGRADNJE ZAVIČAJNE ZBIRKE

Local history – local history collection basis

**Marina Krpan Smiljanec**

Nacionalna i sveučilišna knjižnica

[mksmiljanec@net.hr](mailto:mksmiljanec@net.hr)

Broj  
bibliografske  
jedinice

**288**

UDK /UDC **027(497.5)**

Pregledni rad / Review article

### Sažetak

Cilj je rada skrenuti pozornost na nekoliko elemenata bitnih za zavičajne zbirke i ukazati na njihov značaj. Prvenstveno i osnovno – lokalna je povijest temelj zavičajne zbirke. Njezino istraživanje, zasnovano na brojnim znanstveno-istraživačkim metodama, polazišna je točka za izgradnju zbirke, prezentaciju i komunikaciju sadržaja, a temeljeno na multidisciplinarnosti. Uz tradicionalne oblike prezentacije i komunikacije, knjižničarima na raspolaganju stoje i elektronički, posebice mrežna stranica. Takav pristup podrazumijeva dodatne kompetencije i afinitete zavičajnoga knjižničara. Istaknuta su dva, često zanemarena izvora za istraživanje povijesti – usmena povijest kao temelj socijalne povijesti te efemerna građa, kao „blago, a ne smeće“.

**Ključne riječi:** lokalna povijest, zavičajne zbirke, prezentacija, komunikacija, usmena povijest, efemera

### Summary

The aim is to direct attention to several elements essential for the local history collections and indicate their importance. Firstly and foremost - a local history is the basis of local history collection. Research, based on a number of scientific research methods, is the starting point for building a collection, content presentation and communication, and justified on the multidisciplinary. In addition to traditional forms of presentation and communication, library materials are also available electronically, in particular web page.

Such an approach entails additional competence and affinity local history librarians. Two often overlooked source for research history are featured - oral history as the foundation of social history and the ephemera, as "a treasure, not trash."

**Keywords:** local history, local history collection, presentation, communication, oral history, ephemera

## Uvod

Premda zavičajne zbirke svojim obimom ne čine kvantitativno velik dio knjižnice, je sadržajna vrijednost neprocjenjiva. One su temelj izučavanja lokalne povijesti, mjesto pohrane javnoga pamćenja. Dok se interes za zavičajne zbirke i lokalnu povijest, npr. u SAD-u, javlja još dvadesetih godina dvadesetoga stoljeća, u Hrvatskoj se rasprava o njihovoj ulozi, organizaciji i djelovanju javlja tek sedamdesetih godina 20. stoljeća. Njihova uloga formalno ojačava osnivanjem IFLA-ine Sekcije za genealogiju i lokalnu povijest.<sup>1</sup>

Budući da se građa pohranjena u zavičajnim zbirkama može koristiti isključivo u prostoru knjižnice, a cilj je prezentirati je javnosti odnosno učiniti javno dostupnom, pokrenuti su projekti digitalizacije analogne građe, stvaranja digitalne knjižnice s krajnjim ciljem komuniciranja sadržaja uz pristup dostupan svima. Pojavom digitalizacije knjižnicama se otvaraju nove tehničke mogućnosti čuvanja, pohrane, prezentacije građe i komunikacije njezina sadržaja.

Zadaća zavičajne zbirke, osim prikupljanja, obrade, čuvanja i organizacije građe jest osiguranje dostupnosti i promicanje zavičajnih sadržaja. Dugoročno, zadatak joj je trajno očuvati izvore za proučavanje materijalne i duhovne kulture zavičaja kako bi se korisnicima omogućio istraživački rad o svim aspektima života zavičaja.

Digitalizacijom baštine, a koja je upravo sadržajem zavičajne zbirke, mijenja se i odnos prema njoj samoj, a baštinske ustanove koje komuniciraju s korisnicima, dijele svoje znanje o baštini sa zajednicom. Osiguravanje mrežnoga pristupa sadržajima

---

<sup>1</sup> IFLA: Genealogy and Local History Section. [URL:http://www.ifla.org/genealogy-and-local-history](http://www.ifla.org/genealogy-and-local-history) (2016-03-15)

baštinske ustanove/zavičajne zbirke omogućava im da ostanu relevantne i u informacijsko doba.

Izuzetno značajnu ulogu u stvaranju i izgradnji zavičajne zbirke ima zavičajni knjižničar koji nije puki sakupljač građe, nego i njezin istraživač, interpretator i promotor, što podrazumijeva multidisciplinarna znanja i kompetencije, a u konačnici se odražava na stanje fonda, njegovu (široku) dostupnost, popularizaciju, uz nužnu kontekstualizaciju svake jedinice građe.

### Lokalna povijest

U temelje zavičajne zbirke ugrađena je lokalna povijest pa je njezin zadatak kao baštinske ustanove istraživanje, prezentacija i komunikacija lokalne povijesti općenito, ali i socijalne povijesti sadržane u socijalnom, kulturnom i javnom pamćenju.

Suvremena znanost nije utvrdila jednu univerzalnu definiciju lokalne povijesti. Najčešće se govori da je to povijest određenoga zemljopisnog (lokalnog) područja manje zajednice, a koja uključuje kulturalne i socijalne aspekte povijesti. Za Michaela Reeda lokalna povijest „može se definirati kao proučavanje rasta i razvoja, a možda također i nestajanja i propadanja zajednice niže od one na nacionalnome nivou, od najstarijih vremena da današnjih dana”<sup>2</sup>, dok Carol Kammen, naglašavajući regionalni i nacionalni kontekst, drži da je lokalna povijest „proučavanje prošlih događaja, ljudi ili grupa na danome zemljopisnom području – proučavanje zasnovano na različitim dokumentima i stavljeno u kontekst koji bi trebao biti i regionalni i nacionalni”.<sup>3</sup>

I dok su proučavanje i teorijske postavke načina izučavanja lokalne povijesti na Zapadu doživjele ekspanziju šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, tradicija lokalne povijesti, pod nazivom *kraevedenie*, kao interdisciplinarno prožimanje zemljopisa i povijesti, seže u 18. stoljeće na područje Rusije. Zlatno doba ruskoga *kraevedenija*, koje je izučavalo život u provinciji, trajalo je do dvadesetih godina prošloga stoljeća. *Kraevedenie* je imalo status znanstvene discipline, nalazilo se u programima mnogih fakulteta, a pod istim nazivom već desetljećima, još od 1923. izlazi i časopis, tada pod upravom jednoga od najznačajnijih proučavatelja zavičaja Sergeja Oljdenburga. U Njemačkoj je oko časopisa

<sup>2</sup> Reed, Michael. Local History Today – Current Themes and Problems for the Local History Library.// Journal of Librarianship 7, 3(1975), str. 163

<sup>3</sup> Kammen, Carol. On Doing Local History. Walnut Creek: Altamira Press, 2003. str.72.

„Heimat“ 1900. godine nastao cijeli pokret, stoga se tamo lokalna povijest pod nazivom „Heimatsgeschichte“ ili „Landesgeschichte“ uz *lokalnu znanost* („Landeskunde“), proučava na sveučilištima kao znanstvena disciplina.

Ruskome *kraevedenie*-u odgovara slovenski pojam *domoznanstvo*<sup>4</sup> koji datira iz 19. stoljeća i podrazumijeva interdisciplinarno istraživanje određenoga zemljopisnog područja s najširega općeg stajališta. Premda je sâm izraz zastario, u slovenskome jeziku se gotovo ne upotrebljava, zadržali su ga slovenski knjižničari. U knjižnicama je to posebna djelatnost koja obuhvaća prikupljanje, proučavanje, obradu i čuvanje knjižnične građe koja se odnosi na određeni zemljopisni teritorij. Tako Stavbar taksativno nabraja „domoznanske pojmove“: *domoznanstvo, domoznanska djelatnost, domoznanska dokumentacija*. M. Gedrih i B. Pogorec<sup>5</sup> smatraju da ovaj slovenski pojam proizlazi iz njemačkoga „Heimatskunde“ i kao takav navodi se u Rječniku slovenskoga književnog jezika: *domoznanstvo* je „istraživanje, proučavanje uže domovine“, a u upotrebi je u slovenskoj knjižničarskoj zajednici jer „boljega nemaju“. Za G. Šiliha<sup>6</sup> *domoznanstvo* je znanost koja se od drugih razlikuje po tome što je ograničena, na samo određeni dio zemaljske površine, njene prirodne karakteristike, ljude koji borave u njoj i njezinu povijest.

U zapadnoj historiografiji začetak organiziranoga proučavanja lokalne povijesti smješta se u Francusku, gdje se 1929. godine zaslugom dvaju francuskih povjesničara Marca Blocha i Luciena Febvrea javlja tzv. *Škola Anala* ili *Škola Annales*. Naziv je dobila po časopisu *Annales d'histoire économique et sociale*, gdje se zagovara interdisciplinarni pristup u proučavanju lokalne povijesti usmjeren k sociologiji, geografiji, lingvistici, socijalnoj antropologiji, ekonomiji, a kasnije i socijalnoj povijesti. Za razliku od dotadašnjega tradicionalno narativnog izučavanja, naglasak se stavlja na problemski orijentiranu analitičku povijest te ukupnost ljudskih aktivnosti umjesto uglavnom političke povijesti.

Anglosaksonsko područje koristi pojmove *local history* (premda se pojam javlja i u smislu *local history collection* – zavičajna zbirka), *local history study*, *local history science*, pogotovo nakon šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, kada proučavanje lokalne

---

<sup>4</sup> Šuler Pandev, Simona; Vončina, Simona. Domoznanstvo in posebne zbirke v koroški osrednji Knjižnici dr. Franca Sušnika. // Knjižnica, 49, 3( 2005), str. 68.

<sup>5</sup> Gedrih, Mojca; Pogorelec, Breda. Pomenski obseg in raba besede domoznanstvo, domoznanski . URL: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-U2F28QZ2> (2016-03-16)

<sup>6</sup> Šilih, Gustav. O pouku domoznanstva.// Pedagoški zbornik 2 (1955), str. 83.

povijesti postaje izuzetno popularno, kako među amaterima-istraživačima, tako i povjesničarima-profesionalcima. Za osnivača lokalne povijesti u Velikoj Britaniji drži se William George Hoskins<sup>7</sup> koji se zalagao za istraživanja o načinu života ljudi i prošlosti, njihovim kućama, namještaju, hrani i piću, standardu zdravlja, obrazovanju, poslu i zabavi te je ta saznanja kasnije pretočio u konceptualizaciju izgubljenoga društva kojega bi povjesničari mogli i trebali obnoviti. Ustanovio je i da dokumentarni izvori sami nisu dovoljni, tj. ne daju cijelu priču. Da bi se shvatila jedna zajednica u svome entitetu, potreban je širi raspon izvora i ideja. Upravo poput *Analista*, Hoskins je stajao na temeljima socijalne povijesti<sup>8</sup> i na velika je vrata uveo u britansku lokalnu povijest.

Teorijska izučavanja postavki lokalne povijesti, generalne smjernice za njezino izučavanje, u Hrvatskoj, za razliku od anglosaksonskoga područja, nikada nisu postavljene. Izuzev nekolicine autora (npr. Miroslava Bertoša i njegovih *Izazova povijesnog zanata*<sup>9</sup>), popularnost je lokalne povijesti u Hrvatskoj ostala zanemarena. Gotovo jedini priručnik, ali namijenjen knjižničarima, koji daje smjernice u tome smislu, jesu *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu*.<sup>10</sup>

### Metode istraživanja lokalne povijesti

Lokalna je povijest grana povijesti, stoga se u njezinim istraživanjima potrebno služiti znanstvenim metodama istraživanja, a koje Dročić<sup>11</sup> kategorizira u dvije skupine: opće metode znanstvenoga rada (metode koje se upotrebljavaju, kako u povijesnome istraživanju, tako i u cijeloj znanosti) te specifične metode koje koristi gotovo isključivo povijesna znanost. Osim znanstvenih metoda, Žugaj<sup>12</sup> govori i neznanstvenim metodama kojima se može doći do određenih informacija. To su metode ustrajnosti i inercije, metoda autoriteta te metoda intuicije.

---

<sup>7</sup> Hoskins, William George. *The making of the english landscape*. London: Hodder & Stoughton Ltd, 1955.

<sup>8</sup> Socijalna povijest koja se često naziva i nova socijalna povijest, grana je povijesti koja proučava život „običnih“ ljudi.

<sup>9</sup> Bertoša, Miroslav. *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2002.

<sup>10</sup> *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu*. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (2016-03-18)

<sup>11</sup> Dročić, Josip. *Metode povijesne znanosti: diplomski rad*. Osijek: Filozofski fakultet, 2013.

<sup>12</sup> Žugaj, Miroslav. *Osnove znanstvenog i stručnog rada*. Samobor: „Zagreb“, 1989. str. 153

U istraživanju prošlosti mogu se koristiti gotovo sve znanstvene metode, a što najizraavnije ovisi o problemu i predmetu istraživanja, odnosno postavljenoj hipotezi.<sup>13</sup> Uobičajena je primjena općih znanstvenih metoda: induktivne-deduktivne, analize-sinteze, apstrakcije-konkretizacije, deskripcije, komparativna metoda, metoda kompilacije, metoda analize sadržaja, metoda mozaika, studija slučaja, statistička metoda, povijesna metoda te narativna metoda.

„Svaka znanstvena disciplina razvija metode istraživanja prema specifičnostima predmeta kojim se bavi“.<sup>14</sup> Tako i povijest, kao znanstvena disciplina, razvija svoje metode kojima dolazi do spoznaje o prošlim događajima. Povijest se može definirati kao „točno saznanje o onome što se dogodilo“.<sup>15</sup> Metoda kojom se ona služi kako bi došla do toga saznanja jest povijesna metoda, koja uzima u obzir posebno neke činioce, kao kronologiju, razvoj, uzrok, posljedicu. Glavni instrument postizanja toga jesu raznovrsni spisi i dokumenti. Kao posebne metode povijesne znanosti mogu se izdvojiti: genealoška metoda, metoda „reprezentativne kapi“<sup>16</sup> te usmena povijest. Uz navedene, u povijesnim istraživanjima lokalne povijesti mogu se upotrijebiti metode anketiranja, ispitivanja te sustavnoga opažanja.

### **Usmena povijest – metoda i izvor usmene povijesti**

Poseban naglasak, kao nažalost nedovoljno primjenjivanoj u Hrvatskoj, stavlja se na usmenu povijest, neovisno o njezinoj definiciji (neusuglašenosti teoretičara) kao metode ili tehnike, ali svakako izuzetno značajnoj u istraživanju lokalne povijesti. Pitanje iskoristivosti metode usmene povijesti kao izvora informacija u okviru djelatnosti zavičajne zbirke narodne knjižnice bilo je predmet rasprave na 7. Savjetovanju za narodne knjižnice održanome u Šibeniku 2009. godine kada je u izlaganju o usmenoj povijesti

---

<sup>13</sup> Zelenika, Ratko. Znanost o znanosti. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta, 2004. str. 345

<sup>14</sup> Mejovšek, Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap; Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2003. str. 18

<sup>15</sup> Nikić, Andrija. Nastanak znanstvenog djela ili Metodologija. Mostar: Franjevačka knjinica i arhiv, 2002. str. 54

<sup>16</sup> Vekarić, Nenad. Metoda „reprezentativne kapi“ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji.// Povijesni prilozi, 39(2010), str. 24

autorica usmenu povijest okarakterizirala kao ne(na)pisanu povijest govoreći o njezinoj (mogućoj) ulozi i primjeni u okviru djelatnosti zavičajne zbirke.<sup>17</sup>

Kroz intervjuje usmene povijesti pripadnici radničke klase, mali ljudi, članovi manjinskih zajednica opisuju svoja iskustva i nude vlastitu interpretaciju povijesti. Intervjui dokumentiraju određene aspekte povijesnoga iskustva koji bi bili mimoiđeni u drugim izvorima, a odnose se na osobne odnose, život i rad obitelji predstavljenih subjektivno. Narator, ne samo da se prisjeća prošlosti, nego iznosi svoju interpretaciju povijesti tako da sudionici projekta usmene povijesti mogu i povjesničar i povijesni izvor.

Najupečatljiviji doprinos usmene povijesti vidljiv je u povijesti obitelji. Bez nje bi povjesničari vrlo malo mogli saznati o odnosima obitelji sa susjedima, rodbinom ili međusobnim odnosima. Upotrebom intervjuja usmene povijesti moguće je razviti cjelovitiju obiteljsku povijest, uzroke i posljedice njezinih promjena tijekom vremena.

Danas je usmena povijest ustanovljena kao poddisciplina povijesti, nastali rezultati prihvaćeni su kao kategorija arhivskih zapisa, a njezine metode prihvaćene u humanističkim i društvenim znanostima. Usmena povijest bilježi životne priče i osobna iskustva koja, ako ne budu zabilježena, predstavljat će veliki gubitak za dublje razumijevanje naše prošlosti i interpretacije sadašnjosti.<sup>18</sup> Usmeno svjedočanstvo uhvaćeno u intervjuu usmene povijesti značajna je kategorija zapisa koja se, u svrhu rekonstrukcije povijesti, ne razlikuje od drugih arhivskih zapisa.

Suvremeni digitalni projekti usmene povijesti težē interdisciplinarnosti. Uključuju istraživačke metode usmene povijesti, multimedijske produkcije, baštine i turizma, arhivistike, očuvanja, povijesti, socijalne povijesti, etnologije, sociologije, marketinga i mnoge druge.

Usmenoj povijesti kao metodi „na teret“ se stavljaju i brojne zamjerke kao što su nesavršenost ljudskoga pamćenja, neobjektivnost, necjelovitost transkripata itd. Kao odgovor, može se reći da intervjui usmene povijesti nisu necjelovitiji, dvoznačniji ili s više pogrešaka, nego što ih se može naći npr. u dnevniku ili autobiografiji. Prednost intervjuja jest mogućnost postavljanja dodatnih pitanja ispitaniku u svrhu razjašnjavanja, dobivanja

---

<sup>17</sup> Krpan Smiljanec, Marina. Ne(na)pisana povijest: uloga zavičajne zbirke u očuvanju živuće povijesti.// Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: zbornik radova 7. Savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011., str. 211-221.

<sup>18</sup> Chamberlain, Mary ; Thompson, Paul. Narrative and Genre. London; New York: Routledge, 1998. Watson, Roxanna. Southeast Asian Lives: Personal Narratives and Historical Experience. Singapore: National University of Singapore Press and Ohio; University Press, 2007.

dodatnih informacija što je nemoguće kod dnevnika ili autobiografija. Vrijednost podataka dobivenih putem usmene povijesti moguće je dalje verificirati kao što je demonstrirao Trevor Lummis<sup>19</sup> povezivanjem onoga što ispitanik jest ili nije rekao. Nadalje, cilj intervjua nije postizanje ujednačenosti usmenih i pisanih izvora, nego njihovo sagledavanje kao dva različita pristupa u istraživanju prošlosti jer pisana je riječ statična, a izgovorena prolazna. Ipak, neosporna činjenica jest da je upravo intervju usmene povijesti jedini izvor informacija o istraživanoj temi.

### **Mrežna stranica kao model prezentacije i komunikacije lokalne povijesti**

U hrvatskome knjižničarstvu do unazad su petnaestak godina bili uvriježeni tradicionalni oblici prezentacije i komunikacije zavičajne povijesti utemeljeni na građi zavičajne zbirke u vidu izložbi, predavanja, seminara, radionica te kroz tiskanu izdavačku djelatnost. Suvremeno doba otvorilo je vrata elektroničkim oblicima komunikacije, prezentirajući izvornu digitalnu građu (*digitally born*) ili digitaliziranu građu, kroz mrežne stranice, virtualne izložbe, društvenih mreža, blogova, *wiki* servisa, *newslettera*, e-knjigâ.

Oba oblika imaju svoje prednosti i nedostatke. Tako su stari (tradicionalni) mediji jednosmjerni, njihovi korisnici pasivni, a poruke fiksirane, dok su novi dinamičniji, dvosmjerni (mogu uključiti korisnika), a sadržaji mijenjati, nadopunjavati, koristiti višekratno i na razne načine, prilagođavati potrebama te agregirati u druge medije. Elektronički oblici komunikacije omogućavaju putovanje kroz prostor i vrijeme (dostupnost informacija sa svakoga mjesta i u svakome trenutku), ali ne daju osjećaj teksture, trodimenzionalnosti ni olfaktivnosti. Nadalje, na primjer, elektronička (virtualna) izložba jest „usamljena“ aktivnost (svaki „posjetitelj“ sâm sjedi pred zaslonom svoga računala), dok je posjet tradicionalnoj izložbi društvena aktivnost s mogućnošću dijeljenja ideja, mišljenja, iskustava.

Najčešći elektronički oblik prezentacije i komunikacije lokalne povijesti u knjižnicama jest mrežna stranica. Mrežna stranica zavičajne zbirke čini digitalni baštinski proizvod koji treba biti usmjeren na zadovoljavanje potreba korisnika. Digitalni baštinski proizvod nastaje u procesu u kojemu se od analogne baštine dolazi one do digitalne, kulturne. Sam proces digitalizacije zahtijeva postojanje analogne građe, dobro razrađen

---

<sup>19</sup> Lummis, Trevor. *Listening to History: The Authenticity of Oral Evidence*. London: Hutchinson, 1987.



plan digitalizacije koji se provodi u tri radna procesa: pripremni postupak s brojnim aktivnostima od kadrovskoga ekipiranja, istraživanja postojanja/nepostojanja autorskih zapreka, suradnju s drugim ustanovama itd., samu realizaciju aktivnosti s odabirom i evaluacijom građe, skeniranjem, pridruživanjem metapodataka i dodatnih tekstova koji detaljnije objašnjavaju jedinicu građa te u konačnici osiguranjem dostupnosti i korištenja zavičajnih sadržaja.

Da bi mrežna stranica odgovorila svome zadatku, mora ispuniti nekoliko kriterija. Mrežna stranica treba biti upotrebljiva, a upotrebljivost se može definirati kao atribut koji se odnosi na način koliko se nešto može koristiti na lakši način, odnosno koliko brzo pojedinci mogu naučiti nešto upotrebljavati, koliko su učinkoviti koristeći to, koliko je pamtljivo te koliko to korisnici vole upotrebljavati. Mrežna stranica podliježe estetskom kriteriju u smislu prikazivanja slika, multimedijских sadržaja, upotrebe boja i njihov raspored na ekranu, potrebu razbijanja velikih blokova teksta uz zadržavanje bijelih područja, kao i pravilima o veličinama i tipu fonta. Potrebno je da sadržaj stranice bude logički organiziran kako bi korisnicima omogućio brzo pronalaženje informacija. Iz toga razloga stranice trebaju imati jasnu vizualnu hijerarhiju, s najvažnijim informacijama na njezinu vrhu. Time se omogućava vidljivost primarnoga sadržaja na početnome ekranu jer mnogi korisnici nisu skloni pretraživanju izvan početne stranice. Nije preporučljiva stranica na kojoj je potrebno mnogo pomicanja (eng. *scrolling*), a pogotovo ne horizontalnoga. Budući da je čitanje s ekrana 25% sporije nego s papira, potrebno je učiniti napore u smislu ograničavanja količine teksta na zaslonu na način da se tekst organizira u manje odjeljke, podnaslove i zatamnjeni tekst. Veličina znakova također utječe na čitljivost, tako da J. Nielsen i H. Loranger<sup>20</sup> za stranicu preporučuju veličinu znakova 12-15, što omogućava starijim korisnicima i korisnicima s problemima u vidu korištenje sadržaja. Upotreba jakih kontrastnih boja poboljšava čitljivost; npr. crni tekst na bijeloj podlozi. Jezik izražavanja na stranici treba biti usmjeren na sve vrste korisnika s različitim čitateljskim sposobnostima, što znači da treba biti jednostavan, kratkih rečenica. Navigacija korisnicima pomaže u orijentaciji unutar stranice, stavljajući im na znanje u kome smjeru dalje mogu pretraživati i koje područje već jesu pretražili. Dostupnost informacija za sve korisnike važan je element knjižničnih usluga i uključen je u brojne svjetske, europske i državne strategije. Smjernice za dostupnost donio je *World*

---

<sup>20</sup> Nielsen, Jacob; Loranger, Hoa. *Prioriziting Web usability*. str. 133.

*Wide Web konzorcij*<sup>21</sup> s brojnim aspektima o kojima autori mrežnih stranica trebaju voditi računa, a koji su podijeljeni u tri skupine te se odnose na mogućnost primjene teksta za medije, upotrebu boja, uvjete koji utječu na to kako korisnici percipiraju i surađuju s World Wide Webom. Uključuju također utjecaj na vid, korisnike s auditivnim, vizualnim, motoričkim te kognitivnim smetnjama. Stoga svaki zvučni zapis mora pratiti alternativni tekst (zbog korisnika s auditivnim smetnjama), a zbog korisnika s motoričkim smetnjama reducira se upotreba miša.

Korisnici kritički procjenjuju vrijednost informacija nađenih na mrežnoj stranici. To uključuje procjenu raznih aspekata kao što je aktualnost informacije, autorstvo sadržaja te vjerodostojnost autora. Aktualnost mrežne stranice može se procjenjivati i putem datiranja svake mrežne stranice, što uključuje informaciju o tome kada je stranica posljednji put modificirana ili kada su dodani novi sadržaji. Datiranje stranice značajan je podatak jer nedatirana informacija može biti beskorisna, netočna ili varljiva. Slabo održavanje stranice, kao npr. postojanje nepostojećih poveznica, stvara loš dojam o cijeloj knjižnici te korisnike može navesti na pitanje o vrijednosti drugih sadržaja.

### **Prezentacija i komunikacija zavičajne građe - na primjeru efemerne građe i razglednice**

Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama građu zavičajne zbirke sistematiziraju u osam temeljnih skupina<sup>22</sup>: tiskane publikacije (monografske, serijske publikacije, sitni tisak), rukopisna građa, polupublikacije, kartografska građa, notna građa, audio, vizualna i audiovizualna građa, elektronička građa i preformatirana građa koja, uz usmenu povijest, čini okosnicu istraživanja lokalne povijesti.

Kao specifičnu građu lokalnoga značaja, ali i posjedovanja, a nedovoljno digitalno prezentiranu i komuniciranu, izdvaja se efemerna građa i razglednice koju hrvatske Preporuke ubrajaju u vizualnu građu.

---

<sup>21</sup> World Wide Web Consortium. Web Accessibility Initiative. URL: <http://www.w3.org/TR/WAI/> (2016-03-10)

<sup>22</sup> Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu str. 6-8. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf>

### ***Efemerna građa***

**Efemeran** (grč. Φήμερα) suvremeni rječnici definiraju kao „onaj koji je kratkotrajan, privremen i prolazan, tj. bez trajnije vrijednosti i beznačajan“. Upravo ta kratkotrajnost, (a s time u vezi i beznačajnost) odredila je pojam efemerne građe kao specifične skupine publikacija.

Efemera je „minorni protočni dokument svakidašnjega života“<sup>23</sup>, premda se ne može svaka efemera sagledavati kao minorna građa ili građa prolazne vrijednosti. Upravo takva kontradiktorna karakteristika efemere, njezina disproportionalna važnost kao i svojevrсна ranjivost, partikularna izravnost povijesnog izvora koja proizlazi iz specifičnosti vremena nastanka, značajni su razlozi potrebe njihova sakupljanja i očuvanja. Njezina važnost proizlazi i iz dokumentarnosti događaja koji su također efemerni, često se događaju, ali nisu zabilježeni.

Kao svjedočanstvo događaja, efemera je fragmentarna, sadrži referencijalne elemente i prisvajanje svrsishodnoga diskursa. Referentnost iskazuje kroz znakove, riječi i slike. Premda fragmentarna, može se odnositi na druge jedinice zbirke. U knjižnicama se najčešće sagledava u svojem pluralitetu, pohranjena u mapama koje čine skupinu informacija o njoj po određenim kriterijima. Individualno, jedinice efemere mogu se činiti trivijalnim i perifernim, ali kumulativno one mogu bacati vrlo eksplicitno svjetlo na povijest, dajući, ne samo činjenične detalje, nego i atmosfersku i evokativnu poveznicu s prošlošću. Može se sagledavati kao tekstualni i vizualni sadržaj. Njezin sadržaj može biti konvencionalan, ali i vrlo zgusnut izvor informacija koji se može iščitavati kao vizualna umjetnost ili jednostavna tiskarska tradicija. Često se besplatno ili vrlo jeftino raspačava, distribucija je izravna (po sistemu „sâm svoj majstor“), dostupna je u kontekstu događanja, namijenjena užem krugu korisnika (za razliku od npr. knjige). Značenje pojedine jedinice efemerne građe može se u potpunosti vrednovati u kontekstu lokalne (prostorne, povijesne, kulturne) cjeline.

---

<sup>23</sup>Twyman, Michael. The long term significance of printed ephemera. URL: <http://rbm.acrl.org/content/9/1/19.extract> (2016-03-05)



**Slika 1. Primjer efemerne građe - promotivni letak**

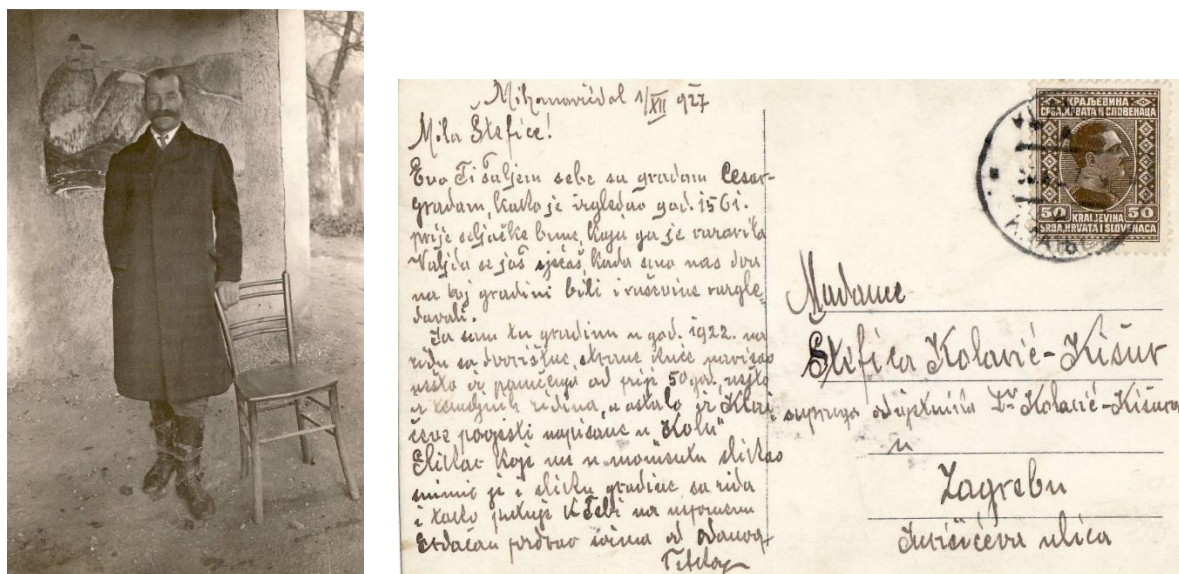
### **Razglednice**

Razglednica je dopisna karta sa slikom, fotografijom ili crtežom, a razvila se iz poštanske dopisnice koja prvotno nije imala ilustraciju. Do pojave dopisnice, pisma su se uvijek slala u zapečaćenoj omotnici. Godine 1869. na inicijativu je dr. Emanuela Hermana<sup>24</sup> u poštanski promet Austro-Ugarske Monarhije uvedena vrsta otvorenoga pisma bez omotnice koje je nazvano dopisnica, odnosno Correspondenz – Karte. U Ugarskoj se na dopisnici nalazio natpis na dva jezika, njemačkome i mađarskome (Levlező Lap). U početku je razglednica na poleđini imala samo prostor za adresu, a na prednjoj je strani bila ilustracija koja je obuhvaćala trećinu prostora, dok je ostatak bio namijenjen pisanju poruke. S vremenom je ilustracija počela zauzimati sve veći dio prednje strane, a dio za pisanje poruke sužavao se ispod ilustracije. Oblik razglednice u kojemu jedna polovica poleđine služi za adresu primatelja i marku, a druga za poruku primatelju, prihvaćena je 1906. godine u Rimu od zemalja članica Svjetske poštanske unije. Navedeni podaci važni su za datiranje razglednice ukoliko to nije moguće datiranjem samoga pošiljatelja ili žigom pošte.

<sup>24</sup> The history of postcards. URL: <http://www.emotionscards.com/museum/historyofpostcards.htm> (2016-03-04)

S deltiološkog<sup>25</sup> aspekta, razglednicu možemo sagledavati u nekoliko razina. Ispisivanjem poledine, razglednica je komunikacijski medij, a njezinim primitkom komunikacija se u tome trenutku ostvaruje. Grafički (slikovni) dio razglednice govori o kulturi vremena u kojemu je nastala i o mjestima koje prikazuje. Osim komunikacijskoga i slikovnoga svojstva, ona je dokument javne i obiteljske povijesti. Javna povijest sadržana je u podacima zabilježenim na aversu, dok kao dokument obiteljske povijesti govori o obiteljskim odnosima, vezama, putovanjima. Kao tiskarski proizvod, često sadrži ime tiskara/nakladnika i time je izvor informacija o tiskarskoj djelatnosti. Otkad je 1886. godine njezin opticaj odobrila Univerzalna poštanska unija, postala je neprocjenjivim izvorom filatelističkih istraživanja.

Kroz primjer jedne personalizirane razglednice poslana iz Klanjca (Mihović Dol), ilustrirane su navedene razine te samo natuknuta priča koja se dalje može dokumentarno razvijati.



Slika 2. i 3. Razglednica Klanjec: avers i revers

Na aversu razglednice u prvome planu prikazan je cijeli lik muškarca obučenoga u zimski kaput i pripadajuće čizme koji se lijevom rukom oslanja na kuhinjsku stolicu. U drugome planu, iza glave muškarca, na grubo ožbukano zidu nalazi se slika na kojoj se razabire utvrda na vrhu brijega. Treći plan, u gornjem desnom uglu, donosi dio stabla iz

<sup>25</sup> Deltiologija – znanost o proučavanju i sakupljanju razglednica. Pojam je skovao prof. Randall Rhoades iz SAD-a 1945., ali je trebalo proći čak 20 godina do pojave pojma u rječnicima.

dvorišta, čime je autor želio ukazati da je scena postavljena u vanjskome ambijentu. Revers je vertikalnom crtom podijeljen na dva dijela: prostor za adresu te za sam tekst. Razglednica je upućena Štefici Kolarić-Kišur, supruzi odvjetnika Kolarić-Kišura u Zagrebu, Jurišićeva ulica, dok se kućni broj ne navodi. Pečat preko poštanske marke uglavnom je nečitljiv, jedino se u donjem dijelu naslućuje ime Klanjec pisano ćirilicom.

Tekst poruke glasi:

*Mihanovićdol, 1.12.1927.*

*Mila Štefice,*

*evo ti šaljem sebe sa gradom Cesargradom, kako je izgledao god. 1561. prije seljačke bune koja ga je razvalila. Valjda se još sjećaš kada smo nas dva na ovoj gradini bili i ruševine razgledavali. Ja sam tu gradinu u god. 1922. na zidu sa dvorišne strane kuće narisao nešto iz pamćenja od prije 50 godina, nešto iz zemljanih zidina, a ostalo iz Klaićeve povijesti napisane u „Kolu“... (dalje teško čitljivo; u potpisu vjerojatno: „tetak“)*

Budući da u adresi nije naveden kućni broj nego samo ulica, razvidno je u riječ o uglednoj osobi, što potvrđuje objašnjenje „supruga odvjetnika...“. Može se pretpostaviti da je u pitanju Rudolf Kolarić-Kišur – odvjetnik i književnik (1882-1938.). Radi se o obitelji koja je, za pretpostaviti, bila u rodbinskoj vezi s književnicom Zlatom Kolarić-Kišur, a što potvrđuje i jedan dokument u kojemu se kao prijatelji i članovi obitelji navode Zlata i Štefica Kolarić-Kišur, obje iz Zagreba, Trenkova ulica. Istraživanjem je otkrivena kuća u Klanjcu koja je predmet razglednice, ali ne i veza obitelji Kolarić-Kišur s vlasnicima kuće, koja je zasigurno postojala i koja bi trebala biti predmetom daljnjega istraživanja.

## **Zaključak**

Lokalna je povijest srž, temelj svake zavičajne zbirke kao baštinskoga dijela knjižnice. Budući da je lokalna povijest znanstvena disciplina, njezinu izučavanju treba pristupiti kao takvoj, primjenjujući razne znanstveno-istraživačke metode.

Zadatak zavičajnih zbirki nije samo ciljano, promišljeno i plansko prikupljanje i stručna obrada građe, nego i široka dostupnost sadržaja koja se ostvaruje prezentacijom na mrežnim stranicama knjižnice, odnosno zavičajne zbirke. Cilj joj je trajno osigurati izvore za proučavanje lokalne materijalne i duhovne kulture kako bi se omogućio istraživački rad o svim aspektima života nekoga kraja.

Zavičajne zbirke, ne samo da skupljaju, obrađuju, pohranjuju, istražuju i interpretiraju građu o lokalnoj povijesti, nego j prezentiraju i komuniciraju. Donedavne tradicionalne oblike prezentacije i komunikacije (predavanja, izložbe, radionice i sl.), zamijenili su elektronički koji prezentiraju izvornu digitalnu građu ili digitaliziranu građu kroz mrežne stranice, virtualne izložbe, društvene mreže, blogove, *wiki* servise, *newslettere*, e-knjige itd.

Autorica je posebnu pozornost iskazala u odnosu na metodu usmene povijesti koja se u hrvatskim knjižnicama gotovo ne primjenjuju, a teorijski i ne istražuju u Hrvatskoj, kao i na efemernu građu. Usmena povijest jedan je od temelja socijalne povijesti lokalne zajednice, iskaz javnoga pamćenja, i kao takva trebala bi naći svoje mjesto u knjižnicama. Strana iskustva ukazuju na postojanje nacionalnih društava usmene povijesti te njihovu suradnju s knjižnicama.

Jedinice efemere mogu se činiti trivijalnim i perifernim, ali kumulativno, one mogu bacati vrlo eksplicitno svjetlo na povijest, dajući, ne samo činjenične detalje, nego i atmosfersku i evokativnu poveznicu s prošlošću.

U ostvarivanju ciljeva zavičajnih zbirki krucijalnu ulogu ima zavičajni knjižničar koji nije samo sakupljač, promotor i istraživač, nego je njegov iznimno važan zadatak interpretacija građe, za koju nije uvijek potreban veliki broj jedinica. Dovoljna je jedna, npr. efemerna jedinica građe kao osnova za nastajanje čitave priče. Motiviranost i posvećenost radu u zavičajnoj zbirci neophodan su preduvjet za knjižničara. Osim navedenih osobina, multidisciplinarna znanja i sposobnosti knjižničara određivat će njegov pristup u izgradnji fonda. Za stjecanje tih znanja neophodno je dodatno obrazovanje, ali i stalna suradnja s lokalnim muzejima i arhivima.

### Literatura:

Bertoša, Miroslav. Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2002.

Chamberlain, Mary ; Thompson, Paul. Narrative and Genre. London; New York: Routledge, 1998.

Dročić, Josip. Metode povijesne znanosti: diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, 2013.  
Gedrih, Mojca; Pogorelec, Breda. Pomenski obseg in raba besede domoznanstvo, domoznanski URL: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-U2F28QZ2> (2016-03-25)

Hoskins, William George. The making of the english landscape. London: Hodder & Stoughton Ltd, 1955.

IFLA: Genealogy and Local History Section. URL: <http://www.ifla.org/genealogy-and-local-history> (2016-03-19)

Kammen, Carol. On Doing Local History. Walnut Creek: Altamira Press, 2003.

Lummis, Trevor. Listening to History: The Authenticity of Oral Evidence. London: Hutchinson, 1987.

Mejovšek, Milko. Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap ; Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2003.

Nikić, Andrija. Nastanak znanstvenog djela ili Metodologija. Mostar: Franjevačka knjižnica i arhiv, 2002.

Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (2016-03-18)

Reed, Michael. Local History Today – Current Themes and Problems for the Local History Library.// Journal of Librarianship 7, 3(1975), str. 161-181.

Šilih, Gustav. O pouku domoznanstva.// Pedagoški zbornik 2 (1955), str. 82-101.

Šuler Pandev, Simona; Vončina, Simona. Domoznanstvo in posebne zbirke v koroški osrednji Knjižnici dr. Franca Sušnika. // Knjižnica, 49, 3( 2005), str. 67-80.

The history of postcards. URL: <http://www.emotionscards.com/museum/historyofpostcards.htm> (2016-03-04)

Twyman, Michael. The long term significance of printed ephemera. URL: <http://rbm.acrl.org/content/9/1/19.extract> (2016-03-05)

Vekarić, Nenad. Metoda „reprezentativne kapi“ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji, Povijesni prilozi, 39 (2010)

Watson, Roxanna. Southeast Asian Lives: Personal Narratives and Historical Experience. Singapore: National University of Singapore Press; Ohio University Press, 2007.

Zelenika, Ratko. Znanost o znanosti. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta, 2004.

Žugaj, Miroslav. Osnove znanstvenog i stručnog rada. Samobor : "Zagreb", 1989.